

ВІДГУК

**Заслуженого діяча мистецтв України,
лауреата Національної премії ім. Т. Г. Шевченка,
кандидата мистецтвознавства, професора,
професора кафедри музичного виконавства
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
СТЕПУРКА ВІКТОРА ІВАНОВИЧА**

**та кандидата мистецтвознавства, доцента кафедри історії світової музики
Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського
НАУМОВОЇ ОЛЕНИ АНАТОЛІВНИ**

на творчий мистецький проєкт та його наукове обґрунтування

ОЛЕКСІЄНКА АРТЕМА ОЛЕКСАНДРОВИЧА

**«Жанрові модифікації в інструментально-хоровій творчості Леонарда
Бернстайна: естетичні та стильові засади»,**

**поданий до захисту на здобуття
освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва
за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво»
(галузь знань 02 «Культура і мистецтво»)**

Актуальність теми творчого мистецького проєкту і обґрунтованість його положень. Дисертаційне дослідження Артема Олексієнка свідчить про новий етап у засвоєнні творчої спадщини Леонарда Бернстайна. Цінність представленої роботи полягає не лише у висвітленні потужної кількості фактів стосовно життя та музичної діяльності легендарного американського композитора, але й в узагальненні фундаментальних філософсько-етичних засад його творчості. Об'єктивно менший обсяг українських музикознавчих праць, присвячених Л. Бернстайну, поповнився масштабним дослідженням, в якому проакцентовані сутнісні аспекти художнього світогляду композитора. З огляду на широку зацікавленість музикою Л. Бернстайна у виконавському середовищі актуальність обраної Артемом Олексієнком теми не підлягає сумніву.

Не лише здатність до критичного мислення та широта кругозору,

але й власне бачення теми допомогли здійснити авторові цей труд. У випадку із Л. Бернштайном ми маємо ситуацію, коли саме авторський підхід містить передумови для можливих наукових відкриттів. Без особистісного ставлення дослідника до музики погляд на життєтворчість композитора буде поверхневим. Артем Олексієнко продемонстрував високий професіоналізм як учений-біограф та мистецтвознавець – у своїй роботі він чесний, щирий, відкритий для дискусії, переконливий у своїх аргументах і принциповий у ключових оцінках мистецьких процесів.

Як за структурою, так і за змістом наукове обґрунтування Артема Олексієнка є завершеним, цілісним та концептуально глибоким дослідженням, що не лише провокує читача на подальші самостійні пошуки, оцінки, узагальнення – у такому традиційному розумінні функцій рецензента, – але й не залишає йому іншого вибору, як самому стати співдослідником. Буквально від початку робота Артема Олексієнка вражає своїм драматичним тоном. Ця, досить рідкісна якість наукових праць, миттєво привертає до себе увагу і навіть дещо спантеличує. Не часто рецензентові доводиться підключати усю «батарею» власних емоційних реакцій задля того, щоб осягнути запропоновану автором ідею.

У своїй роботі Артем Олексієнко ніби підштовхує читача до безпосереднього – особистого – діалогу з музикою, позбавляючи можливості залишитися осторонь. Дослідження скріплено єдиним емоційним поривом та, умовно кажучи, «сюжетною» логікою. У певному сенсі можна порівняти обґрунтування Артема Олексієнка із науково-документально-детективною стрічкою, де кожна наступна сцена найтіснішим чином пов'язана із попередньою: питання, поставлене в одному розділі тексту, отримує відповідь у наступному, аж до використання прийому трьох крапок (таким чином, наприклад, поєднані між собою дуже цікаві та фактологічно концентровані розділи 2.1. «Каддіш у контексті іудейської духовної традиції» та 2.2. «Віра після Голокосту: про ідейну проблематику Третьої симфонії»). Артем Олексієнко віртуозно «організовує» композицію цілого, наперед окреслюючи майбутні тези.

Через певний проміжок часу рецензент поступово розуміє, яку мету переслідував автор, створюючи подібну квазі-театральну ситуацію. Опиняючись у середині умовної сценічної дії, ти якнайкраще розумієш логіку композиторської думки Л. Бернштайна. Саме у такий незвичний

спосіб Артем Олексієнко підводить до висновку стосовно базового принципу художнього мислення композитора – принципу театральності.

Отже, і сам предмет вивчення в роботі, і авторська подача – оригінальна, виразна та експресивна – все це заслуговує на особливу повагу.

Слід підкреслити, що такий специфічний задум роботи Артема Олексієнка підкріплений тонким відчуттям музики здобувача. Автор сам бере участь у цій «виставі». Очевидним є той факт, що музика Бернстайна ідеально резонує із внутрішнім світом автора та його цінностями – крізь науковий текст Артема Олексієнка наче «просвічують» думки самого композитора. Хочу наголосити, то така «самовідданість» у прочитанні музичної партитури вирізняє Артема не лише як музикознавця, але й як диригента-виконавця. Його інтерпретація циклу Л. Бернстайна «Чічестерські псалми» на концерті 25 серпня в Національній музичній академії України ім. П. І. Чайковського була вочевидь забарвлена особистісною оцінкою та співпереживанням.

Поряд з особливим пафосом загальної розповіді, зумовленої трагедійним змістом обраного для дослідження музичного матеріалу, роботу Артема Олексієнка характеризує суворий науковий підхід. Автор пропонує розгорнуті аналітичні нариси, що спираються на професійний музикознавчий інструментарій. У теоретичних розділах роботи відчувається живий нерв та глибока музикальність автора-диригента.

Але й що ще більше приваблює у представленому дослідженні, так це його філософсько-етичне наповнення. Розгляд творчості Бернстайна у контексті іудаїстського світогляду надає дослідженню Артема Олексієнка справжнього об'єму та історичної перспективи. Автору роботи вдалося настільки глибоко проникнути у сутність єврейського світорозуміння, через апеляцію до текстів іудейських філософів, істориків, а також, що важливо, спогадів живих свідків Голокосту, що часом його роботу неможливо читати без болю...

Найважливішим результатом такого широкого культурологічного підходу Артема Олексієнка до творчості Бернстайна стало розуміння того факту, що і особисті, і творчі досягнення композитора не були відокремлені від духовної історії його народу. Автор робить масштабний висновок, що жанрово-стильові пошуки Бернстайна виявилися настільки органічно

вплетені в єдину лінію розвитку єврейської багатотисячолітньої культури, що не можуть розглядатись як виняткова заслуга лише самого музиканта: «Саме ідеологічна відданість Бернстайна духовним принципам світової єврейської громади надає його симфонічним концепціям безпрецедентного та позаособистісного сенсу» (с. 114).

Наукове обґрунтування Артема Олексієнка складається з анотації, поданої українською та англійською мовами, списку публікацій автора проєкту, вступу, трьох розділів та висновків. У роботі досягнуто паритет історії музики та виконавської інтерпретології, що надає дослідженню цілісності та завершеності, а також дозволяє уникнути описовості. Необхідно відмітити ґрунтовність наукового дослідження Артема Олексієнка та великий корпус опрацьованих наукових джерел, які автор надає у списку використаної літератури (131 позиція).

Усі положення та висновки наукового обґрунтування творчого мистецького проєкту є результатом власних наукових досліджень здобувача. Текст роботи та наукових публікацій не містить плагіату.

У Вашій роботі абсолютно чітко простежується авторська позиція – оригінальна та цікава, яка дозволяє у новому ракурсі розглянути творчість Бернстайна в цілому. В обґрунтуванні Ви акцентували увагу на трьох творах, які об'єднані спільними ідеями, можна навіть сказати, спільною ідеологією, що базується на потужному релігійно-філософському фундаменті. Ця сторона Вашої роботи є дуже привабливою та змушує переосмислити чимало усталених стереотипів щодо новацій Бернстайна, у тому числі новацій жанрового характеру. У зв'язку з цим хотілося би уточнити у Вас декілька моментів.

Перше питання стосується симфонії «Єремія», яка була написана на старті композиторської кар'єри Бернстайна та мала приголомшливий прийом у публіки. Чи пов'язуєте Ви успіх цього твору не лише із майстерністю диригентської інтерпретації, запропонованої автором на прем'єрі, але й з готовністю американської публіки сприймати, розмірковувати та співчувати заявленій композитором проблемі? Чи сформувалась на той час вже певне коло однодумців Бернстайна, які би поділяли його людську, морально-етичну та громадянську позицію? Або беззастережне прийняття Першої симфонії стало наслідком загального підйому соціально-суспільної думки в Америці на початку 40-х років?

Друге питання – про симфонію «Каддіш» – вкрай складний і глибокий твір, який, за Вашим справедливим твердженням, викликав справжню хвилю обурення в американському музичному середовищі. Лише згодом проставлені композитором акценти були прочитані слухачем і потрактовані об'єктивніше. Наскільки, з Вашого погляду, був очевидним для аудиторії зв'язок «сюжету» симфонії із викриттям фашизму та Голокосту, адже композитор жодним чином не конкретизує у музичному тексті свою ідею. Що, окрім прямого використання молитви каддіш, вказує на трагедійність симфонічної концепції твору Бернстайна?

У своїй роботі Ви згадуєте про парадоксальні протиріччя у філософській концептуальності творчості Л. Бернстайна. Наприклад, вказуєте на впливи його єврейського походження з ортодоксальної сім'ї, виховання на принципах містичної заглибленості у спілкуванні з Богом, і в той же час захоплення театром, кіно, у тому числі, й театральністю католицької літургії. Чи вважаєте Ви стилістичну «розшарпаність» творчості Л. Бернстайна ознакою невизначеності його філософських спрямувань чи свідомим вибором мистця, що лише реалістично відтворює цивілізаційну «розшарпаність» суспільства?

Релігійний постулат іудаїзму про можливість безпосереднього спілкування з Богом й особливу місію єврейського народу та висловлена в творчості Л. Бернстайна ідея єднання всіх світових релігій, це – парадокс, який у його творчості залишається невирішеним, чи є концептуально осмисленим?

Відповідність публікацій і мистецьких апробацій темі творчого мистецького проєкту. Матеріали наукового обґрунтування творчого мистецького проєкту апробовано на п'яти міжнародних науково-практичних конференціях, а також висвітлено у двох статтях, виданих у наукових фахових виданнях, затверджених ДАК МОН України в галузі «Мистецтвознавство» (1. «Чичестерські псалми» Леонарда Бернстайна як зразок переосмислення жанрового інваріанту. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2023. Вип. 46. С. 100–107. DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v46i> 2. Олексієнко Артем. Симфонія № 1 «Єремія» в контексті індивідуального композиторського стилю Леонарда Бернстайна. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич:

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2023. Випуск № 62. Т. 2. С. 61–67. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/62-2-10>

За темою творчого мистецького проекту 25 серпня 2024 року у Малому залі Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського була презентована концертна програма під орудою Артема Олексієнка, де прозвучав цикл «Чичестерські псалми» у виконанні хору та оркестру «Liatoshynsky Capella» (головний диригент – народний артист України Богдан Пліш, соліст – Клопинський Святослав). Усі зазначені публікації, наукові та мистецькі апробації відповідають темі творчого мистецького проекту «Жанрові модифікації в інструментально-хоровій творчості Леонарда Бернстайна: естетичні та стильові засади».

Рівень виконання творчого мистецького проекту. Згідно поставленій меті, реалізація творчого мистецького проекту здійснювалася за певним алгоритмом, що включав стадії *теоретичної* розробки обраної проблематики із залученням значного обсягу різногалузевих досліджень (зокрема присвячених творчості Л. Бернстайна) і *практичної*, яка була спрямована на формування виконавських стратегій осмислення у відповідності до теоретичних настанов конкретних зразків оркестрового-хорової творчості американського композитора. Концертна презентація циклу «Чичестерські псалми» Л. Бернстайна та її наукове обґрунтування у підсумку досягли концептуальної єдності, впевнено транслюючи унікальний трансцендентний досвід композитора.

25 серпня 2024 року в Малому залі Національної музичної академії імені П. Чайковського під орудою здобувача прозвучав цикл «Чичестерські псалми» Л. Бернстайна у виконанні хору та оркестру «Liatoshynsky Capella» (головний диригент – народний артист України Богдан Пліш, соліст – Клопинський Святослав). В авторській інтерпретації Артема Олексієнка були виявлені та тонко виражені ті глибинні морально-етичні принципи Л. Бернстайна, на яких базувалося художнє світовідчуття композитора. Вправна мануальна техніка, володіння філіровкою хорового звучання, пластикою «неперервного дихання», динамічна збалансованість різнопланових фактурних прошарків дозволили диригенту якнайкраще продемонструвати специфічну логіку симфонічного мислення композитора. Досить впевнено вибудовувалася добре налаштована

вертикаль, як у музичному сенсі, так і метафоричному.

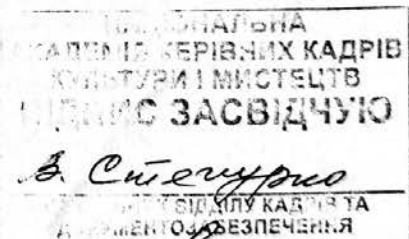
Вдалий концертний виступ Артема Олексійка можна вважати символічним відкриттям підготовки до «Року Леонарда Бернстайна в Україні», адже музична спадщина цього видатного композитора має важливу для сучасної людини здатність просвітлювати, а професійним виконавцям відкривати шлях вдосконалення.

Усе вищезазначене дозволяє зробити висновок про те, що творча й дослідницька складові творчого мистецького проєкту Олексійка Артема Олександровича «Жанрові модифікації в інструментально-хоровій творчості Леонарда Бернстайна: естетичні та стильові засади» виконані на високому професійному рівні та відповідають усім чинним вимогам МОН України. А отже, автор проєкту Олексійко Артем Олександрович заслуговує на присвоєння ступеня доктора мистецтва за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво».

Рецензент

**Заслужений діяч мистецтв України,
Лауреат Національної премії ім. Т. Г. Шевченка,
кандидат мистецтвознавства, професор,
професор кафедри музичного виконавства
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв**

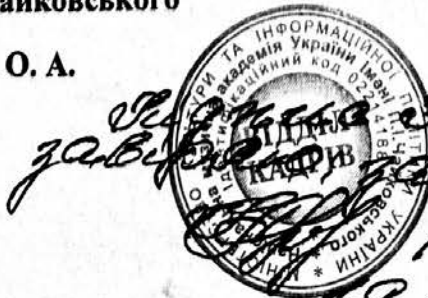
СТЕПУРКО В. І.

Рецензент

**кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри історії світової музики
Національної музичної академії України
імені П. І. Чайковського**

НАУМОВА О. А.

В. Степурко

Юлія В. Степанюк

*Наз
завідувачкою кафедри історії світової музики,
нач. В.В. Шевченко,
КВ.СВ. Шевченко,
19.09.24р.*